

ارائه مدل انسجام اجتماعی و نقش آن در انسجام درون گروهی خانواده در جوامع در حال گذار به توسعه یافته (نمونه موردی: شهر تهران)

محمد شاپوری^۱، باقر ساروخانی^۲، محمد صادق مهدوی^۳

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی انسجام اجتماعی و تأثیر و نقش آن بر انسجام درونی خانواده در جوامع در حال گذار به توسعه یافته صورت گرفته است و به عنوان نمونه مورد مطالعه شهر تهران مورد بررسی قرار گرفته است. بر اساس یافته‌های پیشین و بررسی نظریات مرتبط در این زمینه، از مبانی نظری رویکردهای نهادگرایی، سیستمی و نونهادگرایی به عنوان چارچوب نظری تحقیق مورد استفاده قرار گرفته است. روش تحقیق پیمایشی و مطالعه کمی است. جامعه آماری این پژوهش شامل خانوارهای شهر تهران در سال ۱۳۹۵ بوده است. حجم نمونه در این تحقیق ۵۹۸ نفر به دست آمده است. شیوه نمونه‌گیری در این پژوهش «نمونه‌گیری خوشه‌ای و احتمالی» است. تمام داده‌های مورد نیاز این پژوهش با استفاده از یک پرسش‌نامه محقق ساخته جمع‌آوری و با استفاده از نرم‌افزار SPSS آماره‌های توصیفی، جداول یک بعدی و دو بعدی و استنباطی تجزیه و تحلیل شدند. برای سنجش پایایی و اعتبار داده‌ها و اطلاعات جمع‌آوری شده از ضریب α آلفای کرونباخ استفاده شده است. همچنین اعتباری صوری آن توسط محققان و اساتید صاحب‌نظر به دست آمده است. طبق نتایج به دست آمده، فرضیه اصلی این پژوهش تأیید گردید، بدین معنا که بین انسجام اجتماعی و انسجام درون گروهی خانواده رابطه معنادار با شدت همبستگی ضعیف وجود دارد و جهت این رابطه نیز مثبت است. از میان فرضیه‌های فرعی مطرح شده نیز فرضیه‌هایی که وجود رابطه بین متغیرهای سن، جنس، نوع ازدواج و قومیت را با انسجام اجتماعی مطرح ساخته بودند مورد پذیرش قرار گرفته و فرضیه‌هایی که وجود رابطه بین متغیرهای میزان تحصیلات، وضعیت اشتغال و مدت اقامت در شهر تهران را با انسجام اجتماعی مطرح ساخته بودند، تأیید نشدند.

واژگان کلیدی: جوامع در حال گذار، جوامع توسعه یافته، نوسازی، انسجام اجتماعی، خانواده.

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۷/۰۳/۱۷

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۶/۰۵/۱۱

^۱ دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (Email: shapouri71@gmail.com)

^۲ استاد جامعه‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

^۳ استاد جامعه‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

مقدمه

جهان امروز شاهد عظیم‌ترین تحولات تاریخی است که هرگز در تاریخ بشر دیده نشده است. کوچک شدن جهان و همسایگی کشورهای دوردست و آزادسازی انسان امروز از تقید زمان و مکان در طول تاریخ سابقه نداشته است. جهان امروز، جهانی دوار است. تحرک جغرافیایی امروز در تاریخ بی سابقه است. انسان‌ها هر روز با دنیایی دیگر و انسان‌هایی دیگر روبرو هستند و این درست عکس جهان دیروز است. دیروز جهانی آرام داشت. انسان‌ها در یک بستر جغرافیایی به دنیا می‌آمدند و می‌دانستند که در همین بستر نیز می‌میرند. دنیای آنان نه تنها از زنده‌ها بلکه از مرده‌ها نیز تشکیل می‌شد. انسان‌ها یکدیگر را در پرتو نام نیاکانشان می‌شناختند. در هر حال دنیایی آرام بود. سفرها نیز برد کوتاه داشت. چند سفر زیارتی در طول عمر یک انسان اتفاق می‌افتاد. بنابراین چسبندگی به جغرافیای تولد همواره به معنای اقامت دائم بود. امروزه شبکه‌ی ارتباطی انسان‌ها دائماً دوار است. در محیط‌های هر روز نو جای می‌گیرند و با انسان‌های ناشناخته روبرو می‌شوند و هر لحظه باید در جستجوی شبکه‌ی تازه‌ای از ارتباطات انسانی باشند (ساروخانی و شکرپیگی، ۱۳۹۳). در این میان خانواده، دقیق‌ترین و شفاف‌ترین نهاد اجتماعی است که حوادث بزرگ و تاریخی جهان را انعکاس می‌دهد. در واقع خانواده هم‌پای جامعه حرکت می‌کند.

در دنیای امروز، تصور آنست که روابط درون خانواده تأثیرپذیری اندکی از هنجارهای سنتی بر جوامع دارند چرا که در خانواده‌های امروزی تصمیم‌گیری در موارد بسیاری از جمله تعدد فرزندان یا پدیده‌ی مرگ و میر از نوعی رفتار تحت سلطه و غیر ارادی به مدلی قابل کنترل و در اختیار فرد تحول یافته است. تأخیر در سن ازدواج و طلاق نیز دست به دست هم داده تا کم‌کم «زندگی مجردی» راه خود را به عنوان شیوه‌ای از زیستن در جامعه‌ی شهری امروز باز کند، اگر چه این شیوه‌ی زندگی غربی هنوز مشروعیت کامل ندارد. به علاوه، این تحولات لاجرم الگوهای سنتی پاسخگویی به میل جنسی و نیاز به جنس مخالف را تغییر داده و تابوهای جنسی هر روز بیش از گذشته قدرت کنترل روابط جنسی را از دست می‌دهند و کم‌رنگ‌تر می‌شوند. همچنین «الگوی سنتی خانواده» با محوریت «مرد نان‌آور» و «زن خانه‌دار» اگر چه هنوز پابرجاست اما هر روز بیش از روز گذشته الگویی کهنه‌تر و قدیمی‌تر می‌شود؛ زیرا نه زن‌ها دیگر صرفاً خانه‌دارند و نه مردان دیگر نان‌آور (فاضلی، ۱۳۹۱).

بنابراین امروز سرنوشت کشورها کاملاً با تحولاتی که در عرصه‌ی فرهنگ در سطوح ملی و فرا ملی رخ می‌دهد پیوند خورده است. در واقع با رشد تفکیک‌یافتگی نقش‌های اجتماعی، وابستگی متقابل اعضای اجتماعی به یکدیگر افزایش می‌یابد. بنابراین پیوستگی اعضای جامعه به یکدیگر با توجه به استقلال فردی آنها، هماهنگی بیشتری را جهت حفظ انسجام و استحکام جامعه می‌طلبد. خانواده نیز به عنوان یکی از اساسی‌ترین نهادهای اجتماعی از این قائده مستثنی نمی‌باشد. با رشد تفکیک‌یافتگی کارکردی و ساختی، پیوستگی‌های اعضای خانواده به شبکه‌های گوناگون افزایش یافته است که این امر خود بر انسجام خانواده و نحوه‌ی حفظ استحکام آن تأثیر به‌سزایی خواهد داشت.

بیان مسئله

جهان امروز، جهانی ارتباطی است که در پرتو آن، نهادهای سنتی جامعه ابعاد تازه‌ای می‌یابند، یعنی ادراک رسانه‌ای آنان افزوده می‌شود. افراد در درون خانواده تعلق چندگانه یافته‌اند که هویت‌هایشان را در سطوح قومی، ملی و جهانی مطرح می‌کند. چندلایگی حیات در همه‌ی عناصر اجتماعی نیز به چشم می‌خورد. در کنار سنت، مدرنیسم پا به عرصه‌ی هستی نهاده است و انسان‌هایی این دو را به هم آمیخته‌اند، در یک کلام یکپارچگی، جای خود را به تنوع، تعدد و چندگونگی داده است (ساروخانی و شکرپیگی، ۱۳۹۳). این امر به رشد و تزايد تشقت و اغتشاش در خانواده‌ی امروزی کمک می‌کند. اعضای خانواده تعلق چندگانه دارند، هنجارها و ارزش‌های گوناگونی به واسطه‌ی رسانه‌ها وارد شده است که فرهنگ‌پذیری رسانه‌ای در کنار فرهنگ‌پذیری خانوادگی صورت می‌گیرد. تعلق چندگانه‌ی اعضای خانواده، مفهوم ناب آن را تغییر داده است. در این راستا سیاست‌های حمایت‌گرایانه از طرف دولت‌ها ممکنست صورت گیرد تا توازن لایه‌ها به دست آید و از تشقت و اغتشاش در درون خانواده‌ها کاسته شود. در نتیجه با توجه

به اهمیت بالایی که استحکام خانواده در سلامت جامعه دارد، بررسی عوامل اثرگذار بر انسجام خانواده ضروری می‌نماید. امروزه خصوصاً در شهرهای مدرن به طور شگفت‌انگیزی شاهد رشد فردیت و فردگرایی در جامعه به ویژه در خانواده می‌باشیم. ارتباطات، شبکه‌های اینترنتی و مجازی نیز به رشد این فردگرایی کمک کرده است. در خانواده امروز با افراد تنها، رها و سرگردان زن و مرد مواجه هستیم که گرچه ساعت‌ها را با هم زیر یک سقف سپری می‌کنند ولی هر کدام از اعضا در تنهایی و دنیای خود فرو رفته‌اند که در نتیجه شکل تازه‌ای از خانواده (خانواده‌ی تفریدیافته) را به وجود آورده است (شکرپیگی، ۱۳۹۶).

با توجه به تحولات گوناگون و سریعی که شهر تهران خصوصاً در سال‌های اخیر تجربه کرده است و بر اساس تغییرات به وجود آمده در روابط خانواده‌های شهری و رشد فردیت و ... که نشان‌دهنده رشد تفکیکی‌یافتگی ساختی و کارکردی جامعه بوده است، پژوهش حاضر به بررسی تأثیر انسجام اجتماعی بر انسجام درون گروهی خانواده پرداخته است.

هدف تحقیق

از آن جایی که جامعه ایرانی جزو جوامع در حال توسعه و ساختار اجتماعی و فرهنگی آن در حال تغییر می‌باشد یکی از ارکان اساسی جامعه که دچار تغییرات اجتماعی و فرهنگی شده است خانواده می‌باشد. در تحقیق حاضر هدف اصلی بررسی تغییرات خانواده بر اساس انسجام اجتماعی و نقش آن بر انسجام درون گروهی خانواده است.

ضرورت تحقیق

خانواده‌ی ایرانی در مسیر توسعه با چالش‌های بسیاری روبروست. طبق دیدگاه دورکیمی رشد تفکیک‌یافتگی ساختی و کارکردی منجر به تغییرات وسیعی در حوزه روابط خانواده‌های ایرانی شده است، مانند تغییر جایگاه زنان، افزایش میزان طلاق، کاهش میزان ازدواج، رشد فردیت، تغییر نگاه به نقش همسر، تغییر ساختار قدرت در خانواده و ... که به مجموعه‌ای از نقش‌های متعارض انجامیده است و روابط درون گروهی خانواده‌ها را تحت‌الشعاع خود قرار داده است. به دلیل تغییرات به وجود آمده در خانواده، پژوهشگران حوزه اجتماعی به دنبال تبیین و تحلیل علل و چرایی این تغییرات هستند. بنابراین با توجه به این تحولات، ضروری می‌نماید که عوامل اثرگذار بر انسجام درون گروهی خانواده بررسی گردد که در این پژوهش نقش انسجام اجتماعی و تأثیر آن بر انسجام درون گروهی خانواده‌های تهرانی بررسی شده است.

پیشینه تحقیقاتی

از میان پژوهش‌های انجام گرفته با توجه به موضوع مورد تحقیق و هدف آن، منابع پژوهشی داخلی و خارجی متفاوتی بررسی گردید. نتایج این بررسی‌ها نشانگر آن است که خانواده تحت تأثیر عوامل متفاوت اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و ... قرار دارد. به عنوان نمونه، نتایج پژوهش (حاجیان مقدم، ۱۳۹۳) نشان داد که عوامل تأثیرگذار در نهاد خانواده، به ترتیب اولویت متشکل از عوامل فرهنگی (در این تحقیق شامل ایمان و عقاید و ارزش‌های اخلاقی)، تعاملات خانوادگی، سلامت جسمی و روحی، رشد فردی، شیوه اداره زندگی خانوادگی، امور اقتصادی و رفاه مادی، محیط فرهنگی - اجتماعی و سیاسی جامعه، اختلاف سنی زوجین، مدت زناشویی، خدمات عمومی، حمل و نقل عمومی، و ملاحظات بهداشتی جامعه می‌باشد. همچنین (معدنی و خداکرمی، ۱۳۹۴) در تحقیقی پیمایشی در شهر تهران به این نتایج رسیدند که با افزایش متغیرهای مستقل (تغییرات شدید فرهنگی، تجدد و پشت کردن به سنت‌ها، بی‌هنجاری اجتماعی، تغییر ارزش‌های اجتماعی، فقر اقتصادی و مشکلات جنسی) میزان آسیب‌پذیری خانواده نیز افزایش می‌یابد اما در مجموع عوامل فرهنگی بیشتر از عوامل اجتماعی بر روی آسیب‌پذیری خانواده اثرگذار است. در پژوهش عدلی‌پور (۱۳۹۱) نیز آثار منفی تأثیرات و پیامدهای شبکه‌های مجازی به عنوان یک پدیده‌ی نوظهور شامل چندپارگی سریع جوامع، دگرگونی مفاهیم مکان و زمان، فضا و منابع فرهنگی، به چالش کشیده شدن هویت‌های اصیل و سنتی، رواج هویت‌های سیال و ناپایدار، گمنامی و ناشناس ماندن عنوان شده بود. همچنین هم‌راستا با همین نتایج، پژوهش‌های رفعت‌جاه و شکوری (۱۳۸۷)، مهدی‌زاده و عنبرین (۱۳۸۸) و احمدپور و قادرزاده (۱۳۸۹)، نشان می‌دهند که شبکه‌های اجتماعی عاملی تأثیرگذار بر هویت اجتماعی جوانان هستند و با افزایش مدت زمان

عضویت، میزان استفاده، میزان مشارکت و فعالیت و واقعی تلقی کردن محتوای مطالب ارائه شده در این شبکه‌ها هویت ملی و دینی کاربران تضعیف می‌شود. سایر پژوهش‌های انجام شده توسط محققان دیگر نیز به ویژه تحقیق ساروخانی و رضایی قادی (۱۳۹۱)، کوهی و حسنی (۱۳۹۱) نشان‌دهنده‌ی آنند که با گسترش روزافزون رسانه‌های نوین همچون شبکه‌های اجتماعی مجازی به ویژه در جوامع در حال گذار، روند نوسازی به تضعیف پیوندهای سنتی می‌انجامد.

از دیدگاه استیگلتیز گذار جوامع از سنتی به مدرن به‌خصوص وقتی که خصلت درون‌زا و مناسب خود را ندارد، سرمایه‌ی اجتماعی جامعه را دچار فرسایش می‌کند. به نظر استیگلتیز جوامع سنتی اغلب دارای سطح بالایی از سرمایه‌ی اجتماعی و سرمایه‌ی سازمانی هستند. هر چند این سرمایه ممکن است به گونه‌ای نباشد که برای تسهیل تغییر لازم است اما در فرایند تجددگرایی، این سرمایه‌ی اجتماعی و سازمانی اغلب تضعیف می‌شود یا از میان می‌رود. به گونه‌ای ممکن است فرایند تخریب، پیش از ایجاد سرمایه‌ی جدید اجتماعی و سازمانی روی دهد و جامعه را از ساختارهای ضروری و فضای اخلاقی که لازمه‌ی کارکرد بهینه آن است محروم کند. (استیگلتیز، ۱۳۸۲: ۱۸۰). همچنین هنجارهای سنتی نقش جنسی، از آسیای شرقی تا دنیای اسلام و جامعه‌ی غربی، زنان را از اشتغال در بیرون خانه منع می‌کنند (اینگلهارت، ۱۹۹۹: ۸۵). در واقع، تمام جوامع ماقبل صنعتی بر «تولد و پرورش کودک» به عنوان هدف اصلی هر زن، مهم‌ترین کارکرد او در زندگی و بزرگ‌ترین منبع رضایت او تأکید می‌کردند. (همان: ۴۱) خانه‌نشینی زنان و منع شدید روابط جنسی آزاد و غیر متعارف از معیارهای رایج در همه جوامع سنتی غربی و غیرغربی‌اند. (همان: ۲۵). فرایند مدرنیته، جهان را که در آن زندگی معنایی روشن دارد، متلاشی می‌کند. پیوندهای جمعی و مشترک گرم و شخصی جایشان را به روابط غیر شخصی و رقابتی در جامعه‌ای می‌دهند که مبتنی بر توفیق شخصی است. (همان: ۲۳). بن‌مایه‌ی نوسازی فرهنگی، گذار از اقتدار سنتی (و عموماً مذهبی) به سمت اقتدار عقلانی - قانونی همراه بود. همراه با این تغییر، اعتبار و کارکردهای اقتصادی اجتماعی نهادهای اصلی سنتی (خانواده و کلیسا) هم در معرض تغییر و دگرگونی بوده است (همان: ۷۴-۷۳). به زعم اینگلهارت ضرورت و اهمیت نقش خانواده نسبت به روزگاران گذشته کمتر شده است.

نتایج پژوهش ویدمور و دیگران (۲۰۰۴) نشان می‌دهد که انواع شبکه‌های زناشویی تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم مهمی بر کیفیت روابط همسری دارند. همچنین طبق نتایج تحقیق الیزابت بات (۱۹۹۵)، روابط اجتماعی خارجی همه‌ی خانواده‌ها بیش از آن که شکل یک گروه سازمان‌یافته را داشته باشد، شکل یک نوع شبکه را به خود می‌گیرد. همچنین یافته‌ها بیانگر این مطلب هستند که اندازه‌ی جدایی نقش‌های زناشویی با درجه‌ی متصلانه بودن شبکه رابطه دارد. خانواده‌هایی که در آن‌ها درجه‌ی بالایی از جدایی در روابط مربوط به نقش‌های زن و شوهر وجود داشت دارای شبکه‌ای به غایت متصلانه بودند. بدین معنی که بسیاری از دوستان، همسایگان و خویشان آن‌ها، یکدیگر را می‌شناختند و خانواده‌هایی که در آن‌ها روابط نسبتاً اشتراک‌آمیزی از لحاظ نقش‌های زناشویی بین زن و شوهر بر قرار بود شبکه‌ای پراکنده داشتند. یعنی عده‌ی کمی از بستگان، دوستان و همسایگان آن‌ها با یکدیگر آشنا بودند.

چارچوب نظری

با توجه به چند بعدی و پیچیده بودن خانواده و پژوهش‌های متعدد توسط متخصصین مختلف پیرامون آن، دیدگاه‌های متفاوتی در مورد خانواده وجود دارد از جمله می‌توان به رویکردهای نهادی، سیستمی (کارکردگرایی ساختاری)، تفسیری، مارکسیستی، فمینیستی، سرمایه اجتماعی، نونهادگرایی و شبکه‌ای اشاره نمود. در این پژوهش با توجه به هدف تحقیق که بررسی تأثیر میزان انسجام اجتماعی در انسجام درون گروهی خانواده جامعه شهری در حال گذار به توسعه یافته می‌باشد از مبانی نظری رویکردهای نهادی، سیستمی و نونهادگرایی به عنوان چارچوب نظری تحقیق استفاده شده است.

دیدگاه نهادی مقایسه‌ای و جهانی است، بدین معنی که خانواده را در جوامع مختلف مورد مقایسه قرار می‌دهد تا خطوط اصلی تطور آن را در همه‌ی جوامع و در طول تاریخ باز یابد (ساروخانی، ۱۳۷۹). رویکرد نهادی، تفکری جبرگرایانه دارد، بدین معنا که پیدایش

مراحل مشخص در حیات تاریخی جوامع، جبری است. امیل دورکیم^۱ نیز خانواده را همچون نهادی اجتماعی می‌داند که جزئی از جامعه بوده و شناخت آن مستلزم شناخت کل جامعه است. در واقع پدیده‌ی اجتماعی را از طریق اجباری که بر فرد وارد می‌کند می‌توان شناخت. نهاد خانواده نیز این خصلت را دارد که مستقل از افرادست و بر همه‌ی اعضا تحمیل می‌شود.

نظریه پردازان رویکرد سیستمی بر کل نظام اجتماعی و تأثیر اجزای آن (به ویژه ساختارها و نهادهای اجتماعی) بر کل تأکید می‌ورزند و عموماً رهیافت کلان را در بررسی‌های اجتماعی پذیرفته‌اند. آنها برای اجزای نظام در تداوم عملکرد کل نظام نقش مثبتی قائلند. رویکردهای سیستمی با رابطه‌ی یک جزء نظام با اجزای دیگر نیز سر و کار دارد، چندان که دگرگونی در یک جزء به دگرگونی‌هایی در اجزای دیگر می‌انجامد. دگرگونی در یک جزء ممکنست چنان با دگرگونی در اجزای دیگر تعادل یابد که گویی هیچ گونه دگرگونی در کل نظام پدید نیامده است اما اگر این تعادل برقرار نشود سراسر نظام احتمالاً دگرگون می‌شود. هر چند این رویکرد چشم‌اندازی توازنی را می‌پذیرد اما لزوماً دیدگاهی ایستا به شمار نمی‌آید. در این توازن نظام اجتماعی، دگرگونی‌ها به شیوه‌ای سامان‌مند رخ می‌دهند نه انقلابی (ریترز، ۱۳۸۲).

پارسنز به دنبال ساخت نظریاتی درباره‌ی نظام اجتماعی بود به طوری که این نظریات بتواند در نهایت طرح جامعی از جامعه‌ی انسانی به دست دهد. در نظریه‌ی پارسنز جامعه از افراد کنشگری ساخته شده است که راه‌ها و اهداف مشترکی را دنبال می‌کنند. این رویکرد نظری ضمن یادآوری اهمیت اصل راه‌ها و اهداف در تحلیل پارسنز، تبیین کارکرد نظام شخصیتی، که پس از این می‌بایستی آن را در نظریه‌ی نظام خویش تلفیق کند را نیز توضیح می‌دهد. بنابراین راه‌ها و اهداف نظام، مشخص است که مورد توافق جمع قرار گرفته است. در این نظریه به ناگزیر حرکت یا کنش انسان به سوی اهداف، به دلیل ارادی و اختیاری بودن آن و در برابر جبرهای اجتماعی و بر خلاف نظر دورکیم، از راه‌ها و طرق مختلفی می‌گذرد ولی این راه‌ها و طرق متفاوت، قاعدتاً به طرف اهداف مشترک و از قبل تعیین شده‌ی فرهنگی بایستی پیش روند در غیر این صورت ناهنجاری و بی‌سازمانی تنها چارچوب موجود در نظریه‌ی پارسنز برای تبیین چنین پدیده‌هایی خواهد بود (تنهایی، ۱۳۹۱). کنشگری آدمی در اندیشه‌ی پارسنز، بر حسب اختیار محدود به محدودیت‌های فرهنگی است. وی کنش خارج از چارچوب فرهنگ را کجروی معرفی می‌کند.

در رویکرد نو نهادگرایی آنچه در مرکز تحلیل قرار می‌گیرد، نهادها هستند. بررسی مفهوم نهادها عمری به اندازه‌ی طول عمر خود جامعه‌شناسی دارد. جامعه‌شناسان مدتهاست به دنبال آنند تا دریابند ساختارهای اجتماعی برای چه بازتولید می‌شوند و چرا حوزه‌های اجتماعی ساختارهای هنجاری متفاوتی دارند؟ نهادها مهمترین جهت‌گیری کنش انسانی و تبدیل شدن آن به عادت را به عنوان واقعیت‌های اجتماعی و بیرونی می‌سازند و در عین حال، به این دلیل از ثبات برخوردارند که با کنش بازتولید می‌شوند. نهادها از دیدگاه نهادگرایی واقعیت‌های اجتماعی بیرونی‌اند و نقش مهم و قابل ملاحظه‌ای در جهت‌گیری و عادی شدن کنش انسان ایفا می‌کنند. نو نهادگرایان با رد فرض عقلانیت ابزاری در نظریه‌ی نئوکلاسیک، بر آنند که افراد در جوامع گوناگون به شیوه‌های متفاوتی جهان را درک می‌کنند. بر این اساس افراد در اثر تماس با فرهنگ و دانش بین نسلی جامعه‌ی خود و نیز در برخورد با تجارب محیطی متفاوت در طول حیات خود، الگوی ذهنی و نظام تصمیم‌گیری خود را شکل می‌دهند (نایب، ۱۳۹۰).

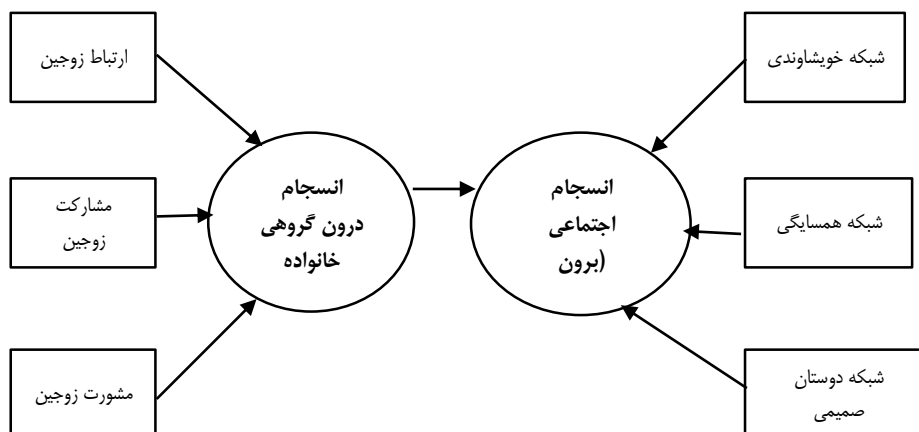
همان گونه که پیش‌تر شرح آن رفت، نظریه‌ی اجتماعی پارسنز بیشتر به نظام‌های هنجاری، قواعد و درونی شدن آنها علاقه داشت و از این طریق می‌خواست شیوه‌ی تأثیرگذاری نهادها را توضیح دهد، در حالی که نو نهادگرایی در صدد واکاوی روندهای شناختی و نظام‌های معنایی مشترک و جمعی است.

مدل تحقیق

در پژوهش حاضر انسجام اجتماعی به عنوان متغیر مستقل می‌باشد که با شاخص‌های شبکه روابط برون گروهی در مقوله‌های شبکه خویشاوندی، شبکه همسایگی و شبکه روابط دوستان صمیمی سنجش شده است و انسجام درون گروهی خانواده به عنوان متغیر

¹ Emile Durkheim

وابسته با شاخص های ارتباط زوجین با یکدیگر، مشارکت زوجین و مشورت زوجین با یکدیگر سنجیده شده است. مدل زیر نمایانگر این روابط است:

روش تحقیق

پژوهش حاضر به صورت پیمایشی انجام گرفته است. جامعه آماری بر اساس اعلام مرکز آمار ایران طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ شامل ۲۲۴۵۶۰۱ خانوار در شهر تهران می باشد. برای برآورد حجم نمونه با در اختیار داشتن جامعه آماری، از فرمول کوکران استفاده شده است (سرای، ۱۳۸۹).

$$n = \frac{t^2 p \cdot q}{d^2} \cdot \frac{1}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{t^2 p \cdot q}{d^2} - 1 \right)}$$

N: حجم جمعیت (جامعه آماری) = حدود ۲۲۵۰۰۰۰ خانواده

d²: دقت احتمالی مطلوب = ۰,۰۰۰۱۶

t: ضریب اطمینان ۹۵ درصد = ۱/۹۶

t²: ضریب اطمینان ۹۵ درصد = ۳/۸۴۱

P: ۰/۵ و q: ۰/۵

$$n = \frac{\frac{3 / 84 \times 0 / 5 \times 0 / 5}{0 / 00016}}{1 + \frac{1}{2250000} \left(\frac{3 / 84 \times 0 / 5 \times 0 / 5}{0 / 00016} - 1 \right)} = 598$$

بنابراین حجم نمونه در این تحقیق با احتساب دقت احتمالی ۰/۰۴ طی محاسبات فوق ۵۹۸ نفر به دست آمده است. شیوه نمونه گیری در این پژوهش «نمونه گیری خوشه ای و احتمالی» است. با توجه به این که پژوهش در مناطق ۲۲ گانه شهر تهران انجام گردید بنابراین مناطق ۲۲ گانه به پنج خوشه جغرافیایی تقسیم شدند. سپس از هر خوشه بر اساس شیوه تصادفی ساده نمونه ها انتخاب شده اند. برای سنجش پایایی ۱ و اعتبار ۲ داده ها و اطلاعات جمع آوری شده از ضریب α آلفای کرونباخ استفاده شده است. همچنین اعتباری صورتی آن توسط محققان و اساتید دیگر به دست آمده است.

جهت سنجش انسجام اجتماعی (برون گروهی) به عنوان متغیر مستقل پیوستگی افراد به شبکه روابط خویشاوندی، همسایگان و دوستان صمیمی با سنجش سه شاخص ارتباط، مشارکت و مشورت استفاده شده است.

شاخص های سنجش انسجام اجتماعی (برون گروهی) (متغیر مستقل)	تعداد گویه ها	آلفای کرونباخ
ارتباط با خویشاوندان	۲۱ گویه	۰/۹۲
مشارکت با خویشاوندان	۱۶ گویه	۰/۹۷
مشورت با خویشاوندان	۵۵ گویه	۰/۹۸
ارتباط با همسایگان	۵ گویه	۰/۸۷

¹ Reliability

² Validity

۰/۸۵	۴ گویه	مشارکت با همسایگان	شبکه روابط همسایگی
۰/۸۸	۱۱ گویه	مشورت با همسایگان	
۰/۸۷	۵ گویه	ارتباط با دوستان صمیمی	شبکه روابط دوستان صمیمی
۰/۸۶	۴ گویه	مشارکت با دوستان صمیمی	
۰/۹۶	۱۱ گویه	مشورت با دوستان صمیمی	

همچنین جهت سنجش انسجام درون گروهی خانواده به عنوان متغیر وابسته از سه شاخص ارتباط زوجین با (۷ گویه)، مشارکت زوجین (۵ گویه) و مشورت زوجین (۱۳ گویه) استفاده شده است. این شاخص‌ها به این دلیل انتخاب شدند که حجم روابط بین اعضای خانواده به ویژه زوجین و همچنین میزان شدت روابط را قابل سنجش سازند.

شخص‌های سنجش انسجام درون گروهی خانواده (متغیر وابسته)	تعداد گویه‌ها	آلفای کرونباخ
ارتباط زوجین با یکدیگر	۷ گویه	۰/۸۹
مشارکت زوجین با یکدیگر	۵ گویه	۰/۸۸
مشورت زوجین با یکدیگر	۱۳ گویه	۰/۹۲

ابزار جمع‌آوری اطلاعات تحقیق حاضر متناسب با پیمایشی بودن روش تحقیق، پرسش‌نامه ۱ محقق ساخته می‌باشد، که طی آن سؤالات به صورت پنج گزینه‌ای و بر اساس طیف لیکرت تعیین شده و جهت پاسخ بین پاسخگویان در جامعه نمونه توزیع گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آماره‌های توصیفی و جداول یک بعدی و دو بعدی و استنباطی استفاده شده است.

فرضیه‌های تحقیق

با توجه به مبانی نظری تحقیق و بررسی‌های انجام شده فرضیه‌ی اصلی این پژوهش عبارت است از:

۱. به نظر می‌رسد بین انسجام اجتماعی و انسجام درون گروهی خانواده رابطه وجود دارد.
۲. همچنین فرضیه‌های فرعی زیر نیز در این پژوهش عبارتند از:
۳. به نظر می‌رسد بین متغیر مستقل سن و انسجام درون گروهی خانواده رابطه وجود دارد.
۴. به نظر می‌رسد بین متغیر مستقل جنس و انسجام درون گروهی خانواده رابطه وجود دارد.
۵. به نظر می‌رسد بین متغیر مستقل میزان تحصیلات و انسجام درون گروهی خانواده رابطه وجود دارد.
۶. به نظر می‌رسد بین متغیر مستقل وضعیت اشتغال و انسجام درون گروهی خانواده رابطه وجود دارد.
۷. به نظر می‌رسد بین متغیر مستقل مدت اقامت در شهر تهران و انسجام درون گروهی خانواده رابطه وجود دارد.
۸. به نظر می‌رسد بین متغیر مستقل نوع ازدواج و انسجام درون گروهی خانواده رابطه وجود دارد.
۹. به نظر می‌رسد بین متغیر مستقل قومیت و انسجام درون گروهی خانواده رابطه وجود دارد.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های این پژوهش در دو بخش توصیفی و استنباطی مورد بررسی قرار گرفته است.

الف - یافته‌های توصیفی

جدول (۱): توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب متغیر جنسیت

متغیر جنسیت	فراوانی	درصد فراوانی متغیر
مرد	۲۷۲	۴۵/۳
زن	۳۲۸	۵۴/۷
جمع	۶۰۰	۱۰۰

طبق یافته‌های جدول بالا، بر اساس پاسخ پاسخگویان به سؤال جنسیت، جامعه‌ی مورد پژوهش شامل ۵۴/۷٪ زن و ۴۵/۳٪ مرد بوده است که اکثریت پاسخگویان در این تحقیق زن می‌باشد.

جدول (۲): توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب تفکیک سنی

متغیر سن	فراوانی	درصد فراوانی متغیر
۲۵ - ۳۷	۱۸۹	۳۳/۱
۳۸ - ۴۹	۲۸۰	۴۹
۵۰ - ۶۲	۱۰۲	۱۷/۹
جمع	۵۷۱	۱۰۰

طبق یافته‌های جدول شماره ۲، اکثریت پاسخگویان با ۴۹٪ در بازه سنی ۳۸-۴۹ سال قرار داشته‌اند. ۳۳/۱٪ در بازه سنی ۲۵-۳۷ سال و مابقی (۱۷/۹٪) در بازه سنی ۵۷-۶۲ سال بوده‌اند.

جدول (۳): توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان تحصیلات

متغیر تحصیلات	فراوانی	درصد فراوانی متغیر
سواد خواندن و نوشتن	۷	۱/۲
تا دیپلم	۸۱	۱۳/۷
تا کارشناسی (لیسانس)	۴۱۰	۶۹/۲
تا کارشناسی ارشد (فوق لیسانس)	۷۸	۱۳/۲
دکتری	۱۶	۲/۷
جمع	۵۹۲	۱۰۰

بر اساس یافته‌های جدول شماره ۳، بیشتر پاسخگویان (۶۹/۲٪) تحصیلات کارشناسی، ۱۳/۷٪ دیپلم، ۱۳/۲٪ کارشناسی ارشد، ۲/۷٪ دکتری و ۱/۲٪ در حد سواد خواندن و نوشتن بوده‌اند.

جدول (۴): توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب وضعیت اشتغال

متغیر وضعیت اشتغال	فراوانی	درصد فراوانی
خویش فرما	۴	۰/۷
دولتی	۳۹۲	۶۷/۸
نیمه دولتی	۴۸	۸/۳
خصوصی	۳۵	۶/۱
بدون شغل	۹۹	۱۷/۱
جمع	۵۷۸	۱۰۰

بر اساس یافته‌های جدول شماره ۴، بیشتر پاسخگویان (۶۷/۸٪) دارای شغل دولتی، ۱۷/۱٪ بدون شغل، ۸/۳٪ شغل نیمه دولتی، ۶/۱٪ شغل خصوصی و ۰/۷٪ نیز خویش فرما بوده‌اند.

جدول (۵): توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب مدت اقامت در شهر تهران

متغیر مدت اقامت در شهر تهران	فراوانی	درصد فراوانی
از بدو تولد	۲۹۶	۵۳/۷
از ۱ الی ۵ سال	۸	۱/۵
از ۵ الی ۱۰ سال	۲۵	۴/۵
از ۱۰ الی ۱۵ سال	۶۷	۱۲/۲
بیش از ۱۵ سال	۱۵۵	۲۸/۱
جمع	۵۵۱	۱۰۰

ارائه مدل انسجام اجتماعی و نقش آن در انسجام درون گروهی خانواده در جوامع در حال گذار به توسعه یافته / ۷۵

بر اساس یافته‌های جدول شماره ۵، بیش از نیمی از پاسخگویان (۵۳/۷٪) از بدو تولد در تهران بوده‌اند، ۲۸/۱٪ نیز بیش از ۱۵ سال در تهران اقامت داشته‌اند، ۱۲/۲٪ بین ۱۰-۱۵ سال و ۶٪ نیز کمتر از ۱۰ سال در تهران اقامت داشته‌اند.

جدول (۶): توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب نوع ازدواج

متغیر نوع ازدواج	فراوانی	درصد فراوانی
فامیلی	۱۶۰	۲۷/۹
غریبه	۴۱۳	۷۲/۱
جمع	۵۷۳	۱۰۰

جدول شماره ۶ نشان می‌دهد در اغلب ازدواج‌های صورت گرفته (۷۲/۱٪) زوجین غریبه بوده و رابطه فامیلی نداشته‌اند.

جدول (۷): توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب متغیر قومیت

متغیر قومیت	فراوانی	درصد فراوانی
فارس	۳۰۳	۵۱/۹
آذری	۱۸۸	۳۲/۲
لر	۲۹	۵/۰
کرد	۱۶	۲/۷
بلوچ	۰	۰
عرب	۰	۰
مازنی و گیلکی	۴۰	۶/۸
سایر	۸	۱/۴
جمع	۵۸۴	۱۰۰

بر اساس یافته‌های جدول شماره ۷، فارس‌ها با ۵۱/۹٪ اکثریت قومی را تشکیل می‌دهند. پس از آن آذری‌ها با ۳۲/۲٪، مازنی و گیلکی‌ها با ۶/۸٪، لرها با ۵٪، کردها با ۲/۷٪ در مراتب بعدی قرار دارند.

ب - یافته‌های استنباطی (همبستگی)

آزمون رابطه بین متغیر مستقل انسجام اجتماعی (برون گروهی) و انسجام درون گروهی خانواده

جدول (۸): نتایج آزمون رابطه بین انسجام اجتماعی و انسجام درون گروهی خانواده

Approx. Sig.	Value	
۰/۰۰۲	۰/۲۱۹	Kendall's tau-b

جدول شماره ۸ نشان می‌دهد بین متغیر انسجام اجتماعی (برون گروهی) و انسجام درون گروهی خانواده بر اساس ضریب همبستگی تای b کندال و سطح معنی داری آن ($\text{Sig} = ۰/۰۰۲$) با بیش از ۹۹ درصد ارتباط وجود دارد. مقدار ضریب همبستگی تای b کندال ($\text{Kendall's tau-b} = ۰/۲۱۹$) بیانگر رابطه همبستگی ضعیف است. علامت مثبت این ضریب دلالت بر مستقیم بودن رابطه فوق دارد یعنی با افزایش انسجام اجتماعی (برون گروهی)، انسجام درون گروهی خانواده نیز افزایش می‌یابد.

آزمون رابطه بین متغیر مستقل انسجام اجتماعی (برون گروهی) و انسجام درون گروهی خانواده، ارتباط زوجین با یکدیگر

جدول (۹): نتایج آزمون رابطه بین انسجام اجتماعی و انسجام درون گروهی خانواده مقوله ارتباط زوجین با یکدیگر

Approx. Sig.	Value	
۰/۰۰۰	۰/۲۷۵	Kendall's tau-b

جدول شماره ۹ نشان می‌دهد بین متغیر انسجام اجتماعی (برون گروهی) و انسجام درون گروهی خانواده مقوله ارتباط زوجین با یکدیگر بر اساس ضریب همبستگی تای b کندال و سطح معنی داری آن ($\text{Sig} = ۰/۰۰۰$) با بیش از ۹۹ درصد ارتباط وجود دارد. مقدار ضریب همبستگی تای b کندال ($\text{Kendall's tau-b} = ۰/۲۷۵$) بیانگر رابطه همبستگی ضعیف است. علامت مثبت این ضریب

دلالیت بر مستقیم بودن رابطه فوق دارد یعنی با افزایش انسجام اجتماعی (برون گروهی)، انسجام درون گروهی خانواده در مقوله ارتباط زوجین با یکدیگر نیز افزایش می‌یابد.

آزمون رابطه بین متغیر مستقل انسجام اجتماعی (برون گروهی) و انسجام درون گروهی خانواده مقوله مشارکت زوجین با یکدیگر جدول (۱۰): نتایج آزمون رابطه بین انسجام اجتماعی و انسجام درون گروهی خانواده مقوله مشارکت زوجین با یکدیگر

Approx. Sig.	Value	
۰/۰۰۰	۰/۳۱۸	Kendall's tau-b

جدول شماره ۱۰ نشان می‌دهد بین متغیر انسجام اجتماعی (برون گروهی) و انسجام درون گروهی خانواده مقوله مشارکت زوجین با یکدیگر بر اساس ضریب همبستگی تای b کندال و سطح معنی‌داری آن ($\text{sig} = ۰/۰۰۰$) با بیش از ۹۹ درصد ارتباط وجود دارد. مقدار ضریب همبستگی تای b کندال ($\text{Kendall's tau-b} = ۰/۳۱۸$) بیانگر رابطه همبستگی نسبتاً متوسط است. علامت مثبت این ضریب دلالیت بر مستقیم بودن رابطه فوق دارد یعنی با افزایش انسجام اجتماعی (برون گروهی)، انسجام درون گروهی خانواده در مقوله مشارکت زوجین با یکدیگر نیز افزایش می‌یابد.

آزمون رابطه بین متغیر مستقل انسجام اجتماعی (برون گروهی) و انسجام درون گروهی خانواده، مقوله مشورت زوجین با یکدیگر جدول (۱۱): نتایج آزمون رابطه بین انسجام اجتماعی و انسجام درون گروهی خانواده مقوله مشورت زوجین با یکدیگر

Approx. Sig.	Value	
۰/۲۶۴	۰/۱۰۲	Kendall's tau-b

جدول شماره ۱۱ نشان می‌دهد که بین متغیر انسجام اجتماعی و انسجام درون گروهی خانواده مقوله مشورت زوجین با یکدیگر بر اساس ضریب همبستگی تای b کندال و سطح معنی‌داری آن ($\text{sig} = ۰/۲۶۴$) معنی‌دار نبوده بنابراین رابطه‌ای بین دو متغیر وجود ندارد. نکته: با توجه به این که متغیر وابسته (انسجام درون گروهی خانواده) توسط مقوله‌های ارتباط زوجین، مشارکت زوجین و مشورت زوجین سنجیده شده است، در این تحقیق ارتباط معنی‌دار بین مقوله مشورت زوجین با انسجام اجتماعی تأیید نگردید اما ارتباط دو مقوله ارتباط زوجین و مشارکت زوجین تأیید شد.

آزمون رابطه بین متغیر مستقل انسجام اجتماعی (برون گروهی) مقوله شبکه روابط خوشاوندی و انسجام درون گروهی خانواده جدول (۱۲): نتایج آزمون رابطه بین انسجام اجتماعی مقوله شبکه روابط خوشاوندی و انسجام درون گروهی خانواده

Approx. Sig.	Value	
۰/۰۰۰	۰/۲۲۷	Kendall's tau-b

جدول شماره ۱۲ نشان می‌دهد بین متغیر انسجام اجتماعی (برون گروهی) مقوله شبکه روابط خوشاوندی و انسجام درون گروهی خانواده بر اساس ضریب همبستگی تای b کندال و سطح معنی‌داری آن ($\text{sig} = ۰/۰۰۰$) با بیش از ۹۹ درصد ارتباط وجود دارد. مقدار ضریب همبستگی تای b کندال ($\text{Kendall's tau-b} = ۰/۲۲۷$) بیانگر رابطه همبستگی ضعیف است. علامت مثبت این ضریب دلالیت بر مستقیم بودن رابطه فوق دارد یعنی با افزایش انسجام اجتماعی (برون گروهی) از نوع شبکه روابط خوشاوندی، انسجام درون گروهی خانواده نیز افزایش می‌یابد.

آزمون رابطه بین متغیر مستقل انسجام اجتماعی (برون گروهی) مقوله شبکه روابط خوشاوندی و انسجام درون گروهی خانواده مقوله ارتباط زوجین با یکدیگر

جدول (۱۳): نتایج آزمون رابطه بین انسجام اجتماعی مقوله شبکه روابط خوشاوندی و انسجام درون گروهی خانواده مقوله ارتباط زوجین با یکدیگر

Approx. Sig.	Value	
۰/۰۰۰	۰/۳۹۲	Kendall's tau-b

جدول شماره ۱۳ نشان می‌دهد بین متغیر انسجام اجتماعی (برون گروهی) مقوله شبکه روابط خوشاوندی و انسجام درون گروهی خانواده مقوله ارتباط زوجین با یکدیگر بر اساس ضریب همبستگی تای b کندال و سطح معنی‌داری آن ($\text{sig} = ۰/۰۰۰$) با بیش از ۹۹ درصد ارتباط وجود دارد. مقدار ضریب همبستگی تای b کندال ($\text{Kendall's tau-b} = ۰/۳۹۲$) بیانگر رابطه همبستگی نسبتاً متوسط

است. علامت مثبت این ضریب دلالت بر مستقیم بودن رابطه فوق دارد یعنی با افزایش انسجام اجتماعی (برون گروهی) از نوع شبکه روابط خوشاوندی، انسجام درون گروهی خانواده در مقوله ارتباط زوجین با یکدیگر نیز افزایش می‌یابد.

آزمون رابطه بین متغیر مستقل انسجام اجتماعی (برون گروهی) مقوله شبکه روابط خوشاوندی و انسجام درون گروهی خانواده مقوله مشارکت زوجین با یکدیگر

جدول (۱۴): نتایج آزمون رابطه بین انسجام اجتماعی مقوله شبکه روابط خوشاوندی و انسجام درون گروهی خانواده مقوله مشارکت زوجین با

یکدیگر

Approx. Sig.	Value	
۰/۰۰۱	۰/۱۹۷	Kendall's tau-b

جدول شماره ۱۴ نشان می‌دهد بین متغیر انسجام اجتماعی (برون گروهی) مقوله شبکه روابط خوشاوندی و انسجام درون گروهی خانواده مقوله مشارکت زوجین با یکدیگر بر اساس ضریب همبستگی تای b کندال و سطح معنی داری آن ($\text{sig} = ۰/۰۰۱$) با بیش از ۹۵ درصد ارتباط وجود دارد. مقدار ضریب همبستگی تای b کندال ($\text{Kendall's tau-b} = ۰/۱۹۷$) بیانگر رابطه همبستگی خیلی ضعیف است. علامت مثبت این ضریب دلالت بر مستقیم بودن رابطه فوق دارد یعنی با افزایش انسجام اجتماعی (برون گروهی) از نوع شبکه روابط خوشاوندی، انسجام درون گروهی خانواده در مقوله مشارکت زوجین با یکدیگر نیز افزایش می‌یابد.

آزمون رابطه بین متغیر مستقل انسجام اجتماعی (برون گروهی) مقوله شبکه روابط خوشاوندی و انسجام درون گروهی خانواده مقوله مشورت زوجین با یکدیگر

جدول (۱۵): نتایج آزمون رابطه بین انسجام اجتماعی مقوله شبکه روابط خوشاوندی و انسجام درون گروهی خانواده مقوله مشورت زوجین با

یکدیگر

Approx. Sig.	Value	
۰/۱۱۱	۰/۰۹۸	Kendall's tau-b

جدول شماره ۱۵ نشان می‌دهد که بین متغیر انسجام اجتماعی (برون گروهی) مقوله شبکه روابط خوشاوندی و انسجام درون گروهی خانواده مقوله مشورت زوجین با یکدیگر بر اساس ضریب همبستگی تای b کندال و سطح معنی داری آن ($\text{sig} = ۰/۱۱۱$) معنی دار نبوده بنابراین رابطه‌ای بین دو متغیر وجود ندارد.

آزمون رابطه بین متغیر مستقل انسجام اجتماعی (برون گروهی) مقوله شبکه روابط همسایگی و انسجام درون گروهی خانواده

جدول (۱۶): نتایج آزمون رابطه بین انسجام اجتماعی مقوله شبکه روابط همسایگی و انسجام درون گروهی خانواده

Approx. Sig.	Value	
۰/۵۱۳	-۰/۰۳۳	Kendall's tau-b

جدول شماره ۱۶ نشان می‌دهد که بین متغیر انسجام اجتماعی (برون گروهی) مقوله شبکه روابط همسایگی و انسجام درون گروهی خانواده بر اساس ضریب همبستگی تای b کندال و سطح معنی داری آن ($\text{sig} = ۰/۵۱۳$) معنی دار نبوده بنابراین رابطه‌ای بین دو متغیر وجود ندارد.

آزمون رابطه بین متغیر مستقل انسجام اجتماعی (برون گروهی) مقوله شبکه روابط همسایگی و انسجام درون گروهی خانواده مقوله ارتباط زوجین با یکدیگر

جدول (۱۷): نتایج آزمون رابطه بین انسجام اجتماعی مقوله شبکه روابط همسایگی و انسجام درون گروهی خانواده مقوله ارتباط زوجین با یکدیگر

Approx. Sig.	Value	
۰/۰۷۱	۰/۰۷۴	Kendall's tau-b

جدول شماره ۱۷ نشان می‌دهد که بین متغیر انسجام اجتماعی (برون گروهی) مقوله شبکه روابط همسایگی و انسجام درون گروهی خانواده مقوله ارتباط زوجین با یکدیگر بر اساس ضریب همبستگی تای b کندال و سطح معنی داری آن ($\text{sig} = ۰/۰۷۱$) معنی دار نبوده بنابراین رابطه‌ای بین دو متغیر وجود ندارد.

آزمون رابطه بین متغیر مستقل انسجام اجتماعی (برون گروهی) مقوله شبکه روابط همسایگی و انسجام درون گروهی خانواده مقوله مشارکت زوجین با یکدیگر

جدول (۱۸): نتایج آزمون رابطه بین انسجام اجتماعی مقوله شبکه روابط همسایگی و انسجام درون گروهی خانواده مقوله مشارکت زوجین با یکدیگر

Approx. Sig.	Value	
۰/۳۸۴	۰/۰۳۶	Kendall's tau-b

جدول شماره ۱۸ نشان می‌دهد که بین متغیر انسجام اجتماعی (برون گروهی) مقوله شبکه روابط همسایگی و انسجام درون گروهی خانواده مقوله مشارکت زوجین با یکدیگر بر اساس ضریب همبستگی تای b کندال و سطح معنی‌داری آن ($\text{sig}=0/384$) معنی‌دار نبوده بنابراین رابطه‌ای بین دو متغیر وجود جدول شماره ۲۲ نشان می‌دهد بین متغیر انسجام اجتماعی (برون گروهی) و انسجام درون گروهی خانواده مقوله ارتباط زوجین با یکدیگر بر اساس ضریب همبستگی تای b کندال و سطح معنی‌داری آن ($\text{sig}=0/000$) با بیش از ۹۹ درصد ارتباط وجود دارد. مقدار ضریب همبستگی تای b کندال ($\text{Kendall's tau-b}=0/275$) بیانگر رابطه همبستگی ضعیف است. علامت مثبت این ضریب دلالت بر مستقیم بودن رابطه فوق دارد یعنی با افزایش انسجام اجتماعی (برون گروهی)، انسجام درون گروهی خانواده در مقوله ارتباط زوجین با یکدیگر نیز افزایش می‌یابد.

آزمون رابطه بین متغیر مستقل انسجام اجتماعی (برون گروهی) مقوله شبکه روابط همسایگی و انسجام درون گروهی خانواده مقوله مشورت زوجین با یکدیگر

جدول (۱۹): نتایج آزمون رابطه بین انسجام اجتماعی مقوله شبکه روابط همسایگی و انسجام درون گروهی خانواده مقوله مشورت زوجین با

Approx. Sig.	Value	
۰/۶۸۲	-۰/۰۲۵	Kendall's tau-b

جدول شماره ۱۹ نشان می‌دهد که بین متغیر انسجام اجتماعی (برون گروهی) مقوله شبکه روابط همسایگی و انسجام درون گروهی خانواده مقوله مشورت زوجین با یکدیگر بر اساس ضریب همبستگی تای b کندال و سطح معنی‌داری آن ($\text{sig}=0/682$) معنی‌دار نبوده بنابراین رابطه‌ای بین دو متغیر وجود ندارد.

آزمون رابطه بین متغیر مستقل انسجام اجتماعی (برون گروهی) مقوله شبکه روابط دوستان صمیمی و انسجام درون گروهی خانواده جدول (۲۰): نتایج آزمون رابطه بین انسجام اجتماعی مقوله شبکه روابط دوستان صمیمی و انسجام درون گروهی خانواده

Approx. Sig.	Value	
۰/۸۲۱	۰/۰۱۲	Kendall's tau-b

جدول شماره ۲۰ نشان می‌دهد که بین متغیر انسجام اجتماعی (برون گروهی) مقوله شبکه روابط دوستان صمیمی و انسجام درون گروهی خانواده بر اساس ضریب همبستگی تای b کندال و سطح معنی‌داری آن ($\text{sig}=0/821$) معنی‌دار نبوده بنابراین رابطه‌ای بین دو متغیر وجود ندارد.

آزمون رابطه بین متغیر مستقل انسجام اجتماعی (برون گروهی) مقوله شبکه روابط دوستان صمیمی و انسجام درون گروهی خانواده مقوله ارتباط زوجین با یکدیگر

جدول (۲۱): نتایج آزمون رابطه بین انسجام اجتماعی مقوله شبکه روابط دوستان صمیمی و انسجام درون گروهی خانواده مقوله ارتباط زوجین با

Approx. Sig.	Value	
۰/۴۶۱	۰/۰۴۸	Kendall's tau-b

جدول شماره ۲۱ نشان می‌دهد که بین متغیر انسجام اجتماعی (برون گروهی) مقوله شبکه روابط دوستان صمیمی و انسجام درون گروهی خانواده مقوله ارتباط زوجین با یکدیگر بر اساس ضریب همبستگی تای b کندال و سطح معنی‌داری آن ($\text{sig}=0/461$) معنی‌دار نبوده بنابراین رابطه‌ای بین دو متغیر وجود ندارد.

آزمون رابطه بین متغیر مستقل انسجام اجتماعی (برون گروهی) مقوله شبکه روابط دوستان صمیمی و انسجام درون گروهی خانواده مقوله مشارکت زوجین با یکدیگر

جدول (۲۲): نتایج آزمون رابطه بین انسجام اجتماعی مقوله شبکه روابط دوستان صمیمی و انسجام درون گروهی خانواده مقوله مشارکت زوجین با یکدیگر

Approx. Sig.	Value	
۰/۰۰۰	۰/۳۵۶	Kendall's tau-b

جدول شماره ۲۲ نشان می دهد بین متغیر انسجام اجتماعی (برون گروهی) مقوله شبکه روابط دوستان صمیمی و انسجام درون گروهی خانواده مقوله مشارکت زوجین با یکدیگر بر اساس ضریب همبستگی تای b کندال و سطح معنی داری آن ($\text{sig} = ۰/۰۰۰$) با بیش از ۹۹ درصد ارتباط وجود دارد. مقدار ضریب همبستگی تای b کندال ($\text{Kendall's tau-b} = ۰/۳۵۶$) بیانگر رابطه همبستگی نسبتاً متوسط است. علامت مثبت این ضریب دلالت بر مستقیم بودن رابطه فوق دارد یعنی با افزایش انسجام اجتماعی (برون گروهی) از نوع شبکه روابط دوستان صمیمی، انسجام درون گروهی خانواده در مقوله مشارکت زوجین با یکدیگر نیز افزایش می یابد.

آزمون رابطه بین متغیر مستقل انسجام اجتماعی (برون گروهی) مقوله شبکه روابط دوستان صمیمی و انسجام درون گروهی خانواده مقوله مشورت زوجین با یکدیگر

جدول (۲۳): نتایج آزمون رابطه بین انسجام اجتماعی مقوله شبکه روابط دوستان صمیمی و انسجام درون گروهی خانواده مقوله مشورت زوجین با یکدیگر

Approx. Sig.	Value	
۰/۶۰۲	-۰/۰۳۵	Kendall's tau-b

جدول شماره ۲۳ نشان می دهد که بین متغیر انسجام اجتماعی (برون گروهی) مقوله شبکه روابط دوستان صمیمی و انسجام درون گروهی خانواده مقوله ارتباط مشورت با یکدیگر بر اساس ضریب همبستگی تای b کندال و سطح معنی داری آن ($\text{sig} = ۰/۶۰۲$) معنی دار نبوده بنابراین رابطه ای بین دو متغیر وجود ندارد.

آزمون رابطه بین متغیر مستقل جنسیت و انسجام درون گروهی خانواده

جدول (۲۴): نتایج آزمون رابطه بین متغیر مستقل جنسیت و انسجام درون گروهی خانواده

Approx. Sig.	Value	
۰/۰۰۴	-۰/۱۲۷	Kendall's tau-b

بر اساس جدول شماره ۲۴، بین متغیر جنسیت و انسجام درون گروهی خانواده بر اساس ضریب همبستگی تای b کندال و سطح معنی داری آن ($\text{sig} = ۰/۰۰۴$) با بیش از ۹۵٪ درصد ارتباط وجود دارد. اما مقدار ضریب همبستگی تای b کندال ($\text{Kendall's tau-b} = -۰/۱۲۷$) بیانگر رابطه همبستگی خیلی ضعیف است. و علامت منفی این ضریب دلالت بر معکوس بودن رابطه فوق دارد.

آزمون رابطه بین سن و انسجام درون گروهی خانواده

جدول (۲۵): نتایج آزمون رابطه بین سن و انسجام درون گروهی خانواده

Approx. Sig.	Value	
۰/۰۰۰	-۰/۲۴۱	Kendall's tau-b

طبق جدول شماره ۲۵، بین متغیر سن و انسجام درون گروهی خانواده بر اساس ضریب همبستگی تای b کندال و سطح معنی داری آن ($\text{sig} = ۰/۰۰۰$) با بیش از ۹۹ درصد ارتباط وجود دارد. اما مقدار ضریب همبستگی تای b کندال ($\text{Kendall's tau-b} = -۰/۲۴۱$) بیانگر ضعیف بودن این رابطه همبستگی است و علامت منفی این ضریب دلالت بر معکوس بودن رابطه فوق دارد، یعنی با افزایش سن میزان انسجام درون گروهی خانواده کاهش می یابد.

آزمون رابطه بین میزان تحصیلات و انسجام درون گروهی خانواده

جدول (۲۶): نتایج آزمون رابطه بین میزان تحصیلات و انسجام درون گروهی

Approx. Sig.	Value	
۰/۲۵۸	۰/۰۵۰	Kendall's tau-b

طبق جدول شماره ۲۶، رابطه بین متغیر میزان تحصیلات و انسجام درون گروهی خانواده بر اساس سطح معنی داری آن ($\text{sig}=0/258$) معنی دار نبوده، بنابراین رابطه‌ای بین دو متغیر وجود ندارد.

آزمون رابطه بین متغیر مستقل وضعیت اشتغال و انسجام درون گروهی خانواده

جدول (۲۷): نتایج آزمون رابطه بین وضعیت اشتغال و انسجام درون گروهی خانواده

Approx. Sig.	Value	
۰/۲۸۴	-۰/۰۵۰	Kendall's tau-b

بر اساس جدول شماره ۲۷، رابطه متغیر وضعیت اشتغال و انسجام درون گروهی خانواده بر اساس سطح معنی داری آن ($\text{sig}=0/284$) معنی دار نبوده، بنابراین رابطه‌ای بین دو متغیر وجود ندارد.

آزمون رابطه بین متغیر مستقل مدت اقامت در شهر تهران و انسجام درون گروهی خانواده

جدول (۲۸): نتایج آزمون رابطه بین مدت اقامت در شهر تهران و انسجام درون گروهی خانواده

Approx. Sig.	Value	
۰/۰۷	۰/۰۷۳	Kendall's tau-b

بر اساس جدول شماره ۲۸، رابطه متغیر مدت اقامت در شهر تهران و انسجام درون گروهی خانواده بر اساس ضریب همبستگی تای b کندال و سطح معنی داری آن ($\text{sig}=0/07$) معنی دار نبوده، بنابراین رابطه‌ای بین دو متغیر وجود ندارد.

آزمون رابطه بین متغیر مستقل نوع ازدواج و انسجام درون گروهی خانواده

جدول (۲۹): نتایج آزمون رابطه بین نوع ازدواج و انسجام درون گروهی خانواده

Approx. Sig.	Value	
۰/۰۰۲	-۰/۱۳۶	Kendall's tau-b

بر اساس جدول شماره ۲۹، بین متغیر نوع ازدواج و انسجام درون گروهی بر اساس ضریب همبستگی تای b کندال و سطح معنی داری آن ($\text{sig}=0/002$) با بیش از ۹۵٪ درصد ارتباط وجود دارد. اما مقدار ضریب همبستگی تای b کندال ($\text{Kendall's tau-b} = -0/136$) رابطه همبستگی خیلی ضعیف است و علامت منفی این ضریب دلالت بر معکوس بودن رابطه فوق دارد.

آزمون رابطه بین متغیر مستقل قومیت و انسجام درون گروهی خانواده

جدول (۳۰): نتایج آزمون رابطه بین قومیت و انسجام درون گروهی

Approx. Sig.	Value	
۰/۰۰۴	-۰/۱۲۴	Kendall's tau-b

بر اساس جدول شماره ۳۰، رابطه قومیت و انسجام درون گروهی خانواده بر اساس ضریب همبستگی تای b کندال و سطح معنی داری آن ($\text{sig}=0/004$) با بیش از ۹۵٪ درصد ارتباط وجود دارد. اما مقدار ضریب همبستگی تای b کندال ($\text{Kendall's tau-b} = -0/124$) رابطه همبستگی خیلی ضعیف است و علامت منفی این ضریب دلالت بر معکوس بودن رابطه فوق دارد.

نتیجه گیری

مطابق با دیدگاه‌های نهادی و سیستمی، به ویژه نظریات دورکیم و پارسنز، با توجه به تغییرات گوناگون و سریعی که شهر تهران خصوصاً طی سال‌های اخیر تجربه کرده است، نشان‌دهنده رشد تفکیک‌یافتگی ساختی و کارکردی است که منجر به پیدایش نقش‌های متعدد و گوناگونی شده است. بر همین اساس پیوستگی اعضای جامعه به یکدیگر افزایش یافته است. این پیوستگی بر روابط قبلی تحمیل شده و منجر به تغییراتی در ساختار خانواده شده است. این فشارها و تغییرات بیرونی منجر به ایجاد تغییراتی در حوزه روابط درون گروهی خانواده شده است. در تحقیق حاضر هدف اصلی بررسی تغییرات خانواده بر اساس انسجام اجتماعی و نقش آن

بر انسجام درون گروهی خانواده است. با توجه به تحولات و تغییرات خانواده، ضروری می‌نماید که عوامل اثرگذار بر انسجام درون گروهی خانواده بررسی گردد که در این پژوهش نقش انسجام اجتماعی و تأثیر آن بر انسجام درون گروهی خانواده‌های تهرانی بررسی شده است. پژوهش حاضر به صورت پیمایشی انجام گرفته است. حجم نمونه در این تحقیق با استفاده از فرمول کوکران ۵۹۸ نفر به دست آمده است. شیوه نمونه‌گیری در این پژوهش «نمونه‌گیری خوشه‌ای و احتمالی» است.

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد جامعه‌ی مورد پژوهش شامل ۵۴/۷٪ زن و ۴۵/۳٪ مرد بوده است. همچنین اکثریت پاسخگویان با ۴۹٪ در بازه سنی ۳۸-۴۹ سال قرار داشته‌اند. بیشتر پاسخگویان (۶۹/۲٪) تحصیلات کارشناسی، ۱۳/۷٪ دیپلم، ۱۳/۲٪ کارشناسی ارشد، ۲/۷٪ دکتری و بقیه در حد سواد خواندن و نوشتن بوده‌اند. همچنین اکثریت پاسخگویان (۶۷/۸٪) دارای شغل دولتی بوده‌اند. بیش از نیمی از پاسخگویان (۵۳/۷٪) از بدو تولد در تهران زندگی می‌کنند، ۲۸/۱٪ نیز بیش از ۱۵ سال در تهران اقامت داشته‌اند، ۱۲/۲٪ بین ۱۵-۱۰ سال و ۶٪ نیز کمتر از ۱۰ سال در تهران اقامت داشته‌اند. در بیشتر ازدواج‌های صورت گرفته (۷۲/۱٪) زوجین با یکدیگر غریبه بوده و رابطه فامیلی نداشته‌اند. همچنین از لحاظ متغیر قومیت اکثر پاسخگویان فارس (۵۱/۹٪)، سپس آذری (۳۲/۲٪) و مابقی از سایر اقوام بوده‌اند.

یافته‌ها نشان می‌دهد بین متغیر انسجام اجتماعی (برون گروهی) و انسجام درون گروهی خانواده رابطه همبستگی وجود دارد اما این رابطه در حد ضعیف می‌باشد و جهت آن مثبت است. همچنین بین متغیر انسجام اجتماعی و مقوله ارتباط زوجین با یکدیگر رابطه همبستگی ضعیف برقرار است و جهت این رابطه نیز مثبت است. انسجام اجتماعی دارای رابطه همبستگی نسبتاً متوسط با مقوله مشارکت زوجین با یکدیگر نیز می‌باشد، جهت این رابطه نیز همانند مقوله ارتباط زوجین مثبت است. اما بین متغیر انسجام اجتماعی و مقوله مشورت زوجین با یکدیگر رابطه‌ای وجود ندارد. همچنین بین مقوله شبکه روابط خویشاوندی به عنوان متغیر مستقل و انسجام درون گروهی خانواده رابطه همبستگی ضعیف برقرار است و جهت آن مثبت است. از طرف دیگر بین شبکه روابط خویشاوندی و مقوله ارتباط زوجین با یکدیگر رابطه همبستگی نسبتاً متوسط و با جهت مثبت وجود دارد. همچنین بین شبکه روابط خویشاوندی و مقوله مشارکت زوجین با یکدیگر نیز رابطه همبستگی خیلی ضعیف با جهت مثبت دیده می‌شود، اما بین شبکه روابط خویشاوندی و مقوله مشورت زوجین با یکدیگر رابطه‌ای وجود ندارد. بین مقوله شبکه روابط همسایگی به عنوان متغیر مستقل و انسجام درون گروهی خانواده رابطه‌ای وجود ندارد. همین طور بر اساس نتایج تحقیق بین شبکه روابط همسایگی و مقوله‌های ارتباط زوجین با یکدیگر، مشارکت زوجین با یکدیگر و مشورت زوجین با یکدیگر رابطه‌ای یافت نشد. بین مقوله شبکه روابط دوستان صمیمی به عنوان متغیر مستقل و انسجام درون گروهی خانواده رابطه‌ای وجود ندارد. همین طور بر اساس نتایج تحقیق بین شبکه روابط دوستان صمیمی و مقوله‌های ارتباط زوجین با یکدیگر و مشورت زوجین با یکدیگر رابطه‌ای یافت نشد. اما بین شبکه روابط دوستان صمیمی و مقوله مشارکت زوجین با یکدیگر رابطه همبستگی نسبتاً متوسط با جهت مثبت وجود دارد. نتایج به دست آمده از این پژوهش نشان‌دهنده آن است که بین متغیر جنسیت و انسجام درون گروهی خانواده رابطه همبستگی خیلی ضعیف با جهت منفی وجود دارد. متغیر سن نیز با انسجام درون گروهی خانواده رابطه همبستگی ضعیف دارند و جهت آن نیز منفی است، یعنی با افزایش سن انسجام درون گروهی خانواده کاهش می‌یابد. همچنین در این تحقیق بین متغیرهای میزان تحصیلات، وضعیت اشتغال و مدت اقامت در شهر تهران با انسجام درون گروهی خانواده رابطه‌ای یافت نشد. از طرف دیگر بین متغیرهای نوع ازدواج و قومیت با انسجام درون گروهی خانواده رابطه همبستگی خیلی ضعیف وجود دارد که جهت رابطه هر دو متغیر با انسجام درون گروهی خانواده منفی است. بنابراین فرضیه اصلی این پژوهش بر اساس یافته‌های به دست آمده تأیید گردید، بدین معنا که بین انسجام اجتماعی و انسجام درون گروهی خانواده رابطه معنادار وجود دارد. از میان فرضیه‌های فرعی مطرح شده نیز فرضیه‌هایی که وجود رابطه بین متغیرهای سن، جنس، نوع ازدواج و قومیت را با انسجام اجتماعی مطرح ساخته بودند مورد پذیرش قرار گرفته و فرضیه‌هایی که وجود رابطه بین متغیرهای میزان

تحصیلات، وضعیت اشتغال و مدت اقامت در شهر تهران را با انسجام اجتماعی مطرح ساخته بودند، رد شده و مورد پذیرش قرار نمی گیرند.

منابع

۱. احمدپور، مریم و قادرزاده، امید. (۱۳۸۹). تعامل در فضای سایبر و تأثیر آن بر هویت دینی جوانان، فصلنامه‌ی پژوهش جوانان، فرهنگ و جامعه، شماره ۵، ۷۵-۹۹.
۲. رفعت‌جاه، مریم و شکوری، علی. (۱۳۸۷). اینترنت و هویت اجتماعی، فصلنامه جهانی رسانه، شماره ۵، ۱۷-۱.
۳. ساروخانی، باقر و شکرپیگی، عالیه. (۱۳۹۳). جامعه‌شناسی ارتباطات در جهان معاصر، تهران: بهمن برنا.
۴. ساروخانی، باقر و رضایی قادی، خدیجه. (۱۳۹۱). اینترنت و هویت ملی در میان کاربران، فصلنامه‌ی فرهنگ ارتباطات، سال دوم، شماره ۵، ۷۰-۵۱.
۵. ساروخانی، باقر. (۱۳۷۹). مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی خانواده (چاپ سوم)، تهران: سروش.
۶. عدلی‌پور، صمد. (۱۳۹۱). تحلیل جامعه‌شناختی پیامدهای شبکه‌های اجتماعی مجازی بر هویت اجتماعی کاربران جوان شهر اصفهان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان.
۷. فاضلی، نعمت‌الله و علینقیان، شیوا. (۱۳۹۱). گونه‌های در حال ظهور خانواده در تهران، خلاصه مقالات همایش زن و زندگی شهری، تهران.
۸. کوهی، کمال و حسنی، محمدرضا. (۱۳۹۱). رابطه‌ی استفاده از رسانه‌های نوین با ابعاد هویتی در نوجوانان و جوانان ۱۴ تا ۲۹ ساله‌ی شهر تبریز، فصلنامه‌ی پژوهش‌های ارتباطی، سال نوزدهم، ۱۳۰-۱۰۹.
۹. مهدی‌زاده، شراره و عنبرین، زینب. (۱۳۸۸). بررسی رابطه میزان و نحوه‌ی استفاده از اینترنت و هویت فرهنگی جوانان، فصلنامه‌ی انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، شماره ۱۷، ۲۸-۲.
۱۰. نایب، سعید. (۱۳۹۰). ویژگی‌های تبیین در دستگاه نظری نهادگرایی جدید، فصلنامه‌ی اقتصاد تطبیقی، سال دوم، شماره دوم، ۱۵۷-۱۳۵.
۱۱. ریتزر، جورج. (۱۳۸۲). نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر (ترجمه محسن ثلاثی)، تهران: علمی، چاپ هفتم.
۱۲. تنهایی، حسین ابوالحسن. (۱۳۹۱). بازشناسی تحلیلی نظریه‌های مدرن جامعه‌شناسی در مدرنیته‌ی میانی، تهران: علم.
۱۳. سرایی، حسن. (۱۳۸۹). مقدمه‌ای بر نمونه‌گیری در تحقیق، تهران: سمت.
۱۴. شکرپیگی، عالیه. (۱۳۹۶). جامعه‌شناسی تنهایی زنان، تهران: بهمن برنا.
۱۵. استیگلیتز، جوزف. (۱۳۸۲). جهانی‌سازی و مسائل آن (ترجمه حسن گلریز)، تهران: نی.
۱۶. حاجیان مقدم، فاطمه. (۱۳۹۳). فراتحلیل مطالعات خانوادهدر زمینه عوامل مقوم و عوامل فرساینده خانواده ایرانی، پژوهش‌نامه زنان، سال پنجم، شماره ۱، ۳۹-۱.
۱۷. معدنی، سعید و خداکرمی، یوکابه. (۱۳۹۴). عوامل اجتماعی-فرهنگی و تأثیر آن بر آسیب‌پذیری خانواده در شهر تهران، پژوهش‌نامه جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد آشتیان، سال اول، شماره اول، ۱۳۷-۱۲۱.
۱۸. اینگلهارت، رونالد. (۱۳۸۲). تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی (ترجمه مریم وتر)، تهران: کویر (۱۹۹۹).
۱۹. سیف، علی‌اکبر. (۱۳۹۴). روش تهیه پژوهش‌نامه (ویرایش سوم، چاپ ششم)، تهران: دوران.

20. Bott, Elizabeth (1995) Urban Families: Conjugal Roles and Social Networks, Human Relations, pp 253-292.

21. Widmer, Eric. et. Al. (2004), Types of conjugal networks, conjugal conflict and conjugal quality, European Sociological Review, Vol 20, No. 1, PP 63-77.